

УДК 332.122:338.43

DOI: <https://doi.org/10.32782/СМІ/2023-7-6>**Томашук І.В.**доктор філософії з економіки, старший викладач
кафедри економіки та підприємницької діяльності,
Вінницький національний аграрний університет**Томашук І.О.**аспірант,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України. Наголошено, що розвиток сільських територій супроводжується низкою негативних тенденцій, які свідчать про прогалини в економічній політиці. Вказано, що розвиток місцевого самоврядування, децентралізація влади та передача ресурсів, повноважень на місця сприятиме підвищенню фінансової спроможності, інвестиційної привабливості сільських територій та створенню умов для якісного й комфортного проживання сільського населення. Встановлено, що розвиток сільських територій передбачає покращення соціально-економічних умов у сільській місцевості внаслідок поліпшення можливостей працевлаштування, підвищення доходів домогосподарств та мобільності їх членів. Зазначається, що перспективи розвитку українського села значною мірою залежать від державного регулювання. Підкреслюється, що сталий розвиток будь-якої території визначається сукупністю соціально-економічних і природно-екологічних факторів. З'ясовано, що економічна інтеграція України до ЄС передбачає наближення завдань розвитку українського села до європейських стандартів, запровадження адресної підтримки спеціальних агроекологічних заходів у процесі сільськогосподарського виробництва, зокрема, органічного сільського господарства, екстенсивного землеробства та інші. Зроблено висновок, що забезпечення сталого розвитку сільських територій є комплексною проблемою і можливе за умови: макроекономічної стабільності та зростання валового внутрішнього продукту; забезпечення економічного зростання в сільському господарстві; розвитку несільськогосподарської зайнятості в сільській місцевості.

Ключові слова: сільські території, євроінтеграційні процеси, сталий розвиток, асоціація, сільська місцевість, територіальні громади, сільське господарство, продовольча безпека, державна політика.

Tomashuk Inna

Vinnytsia National Agrarian University

Tomashuk Ivan

National Scientific Center «Institute of Agrarian Economy»

DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF UKRAINE TAKING INTO ACCOUNT THE COUNTRY'S EUROPEAN INTEGRATION PROGRESS

The article examines the development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine. It is emphasized that the development of rural areas is accompanied by a number of negative trends that indicate gaps in economic policy. It is indicated that the development of local self-government, decentralization of power and the transfer of resources and powers to localities will contribute to increasing the financial capacity, investment attractiveness of rural areas and creating conditions for high-quality and comfortable living of the rural population. It has been found that rural development involves the improvement of socio-economic conditions in rural areas due to the improvement of employment opportunities, the increase of household incomes and the mobility of their members. It is noted that the development prospects of the Ukrainian countryside depend significantly on state regulation. It is emphasized that the sustainable development of any territory is determined by a combination of socio-economic and natural-ecological factors. It has been found that the economic integration of Ukraine into the EU involves bringing the tasks of the development of Ukrainian rural areas closer to European standards, the introduction of targeted support for special agro-ecological measures in the process of agricultural production: organic agriculture; extensive farming and others. It was emphasized that in the modern conditions of a full-scale war, the main thing for rural areas, which have the opportunity to function unhindered, is to learn how to earn money independently and fill local budgets: through the implementation of land inventories, the creation of appropriate conditions for entrepreneurs, which as a result will make it possible to create new jobs and increase the revenue part of the budget of rural territorial communities. It was concluded that ensuring the sustainable development of rural areas is a complex problem and is possible under the condition of: macroeconomic stability and an increase in the gross domestic product; ensuring economic growth in agriculture; development of non-agricultural employment in rural areas. Prospects for the development of rural areas in Ukraine depend on the success of the creation and functioning of the system of institutional support for the conceptual development of the state policy of rural development.

Keywords: rural areas, European integration processes, sustainable development, association, rural areas, territorial communities, agriculture, food security, state policy.

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій у системі євроінтеграційних пріоритетів України є важливим завданням, спрямованим на підвищення конкурентоспроможності сільського господарства,

забезпечення продовольчої безпеки, стимулювання економічного зростання та соціального розвитку сільських територій. Інтеграція в європейські структури вимагає впровадження стандартів і норм,

які сприятимуть модернізації та вдосконаленню аграрного сектора.

Тенденції розвитку української економіки на сучасному етапі свідчать про подальше посилення інтеграції з країнами Європейського Союзу (ЄС). Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році [1] стало переломним моментом в історії українського аграрного виробництва та розвитку сільських територій [5]. Ці процеси визначають не тільки якісно новий формат відносин між Україною та ЄС, а й виступають стратегічним орієнтиром системних економічних реформ в аграрному секторі України, який є основою життя сільських територій нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сільського розвитку в системі євроінтеграційних пріоритетів України присвячено праці багатьох науковців, політиків, керівників органів місцевого самоврядування. Проблеми розвитку сільських територій висвітлювалися у працях Гончарук І.В., Борщевського В.В., Венгерської Н.С., Батир Ю.Г., Іванюти В.Ф., Недбалоюка О.П., Панасюк О.Ю., Чорнобай Л.М., Мушеник І.М., Хасцької О.П., Луцяка В.В. та інших. Проте сучасні трансформаційні процеси української політики та європейський досвід реалізації політики сільського розвитку потребують подальших досліджень. Крім того, важливого теоретичного та практичного значення набуває вивчення європейського досвіду та його адаптація до українських реалій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є вивчення передового європейського досвіду економічного розвитку сільських територій та формування чітких пріоритетів розвитку сільських територій України в контексті євроінтеграційної перспективи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток сільських територій України відбувається в умовах загострення значної кількості проблем у різних сферах життєдіяльності. З кожним роком все більше зростає значення заходів, спрямованих на поліпшення соціально-економічного стану вітчизняного села. Особливу роль у цьому контексті відіграє політика євроінтеграції України та її наближення до стандартів ЄС за індикаторами розвитку сільських територій [1]. Вплив європейської інтеграції в контексті адаптації до принципів та вимог реформованих САП (Спільної аграрної політики) ЄС має широкий спектр наслідків для виробництва та споживання сіль-

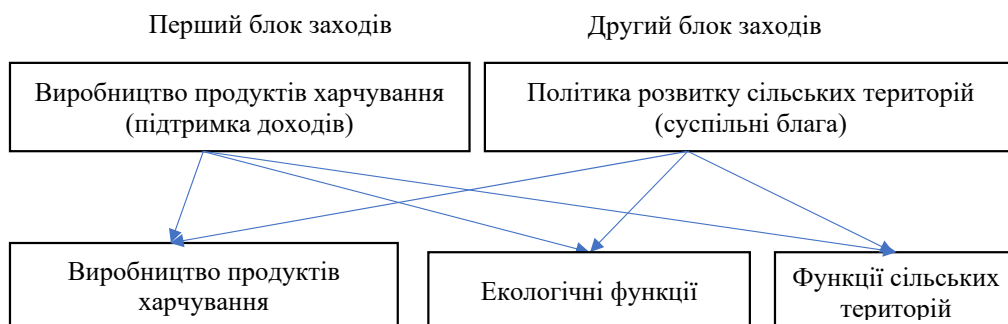
ськогосподарської продукції в Україні. Інтеграційні процеси призводять до збільшення обсягів виробництва окремих видів продукції та, відповідно, її експорту на зовнішні ринки. При цьому варто враховувати й ймовірне погіршення становища товаровиробників – власників факторів виробництва, які займаються випуском неконкурентоспроможної продукції [5].

Можливості підвищення якості життя сільського населення полягають у комплексному вирішенні економічних проблем на регіональному рівні, через формування доходів сільських підприємств. На рис. 1 зображено САП згідно з «Планом дій 2000».

САП ЄС спрямована на підтримку сільського господарства, яке забезпечує продовольчу безпеку (в контексті зміни клімату) і сприяє збалансованому розвитку сільських територій всієї Європи, в тому числі тих, де умови виробництва є складними [8]. Наразі в ЄС триває процес створення нової системи підтримки розвитку сільських територій. Відправними точками для його формування, поряд із Лісабонською та Гетеборзькою стратегіями та реформованим САП ЄС, стали висновки спеціальної конференції з питань розвитку сільських територій. Найважливіше рішення полягає в інтегрованому розвитку і координації САП ЄС і політики розвитку сільських територій. Для фінансування та інституційно-організаційного забезпечення створюються два базові фонди, а саме Європейський фонд сільськогосподарських гарантій (ЄФСГГ) і Європейський фонд розвитку сільських територій (ЄФРСТ) [7].

В Україні процеси децентралізації створили позитивні організаційні умови, розширили права, повноваження та ресурсні можливості органів місцевого самоврядування, але поки що не спричинили значного підвищення ефективності використання внутрішнього потенціалу сільських територій та їх соціально-економічного розвитку [9]. У табл. 1 наведено основні перешкоди розвитку сільських територій України, де зауважено, що однією із негативних моментів розвитку сільських територій є ментальні завади, які характеризують неготовність більшості сільського населення брати активну участь у розвитку власних територій.

Одним з основних напрямів розвитку сільських територій у рамках євроінтеграційних пріоритетів є реалізація аграрної політики, яка сприяє стимулюванню інновацій, підвищує якість продукції та забезпечує добробут сільського населення. Для досягнення цих цілей важливо розвивати ринкові відносини, покращити



Сталий розвиток сільського господарства та сільських територій

Рис. 1. САП згідно «Плану дій 2000»

Джерело: [1]

щувати доступ до фінансування, підтримувати дослідження та розробки нових технологій у сільському господарстві. У табл. 2 наведено основні ортогональні інститути, що негативно впливають на функціонування економіки сільських територій України в контексті пріоритетів європейської інтеграції. Серед таких недоліків – завищені соціальні очікування мешканців села, низький рівень їх суспільної та економічної активності.

Інтеграція до Європейського Союзу передбачає впровадження європейських стандартів якості та безпеки харчових продуктів. Це означає, що українська сільськогосподарська продукція має відповідати вимо-

гам ЄС щодо якості, екологічності та стандартів виробництва. Це створює нові можливості для розвитку сільського господарства, оскільки зростає попит на якісну та безпечну сільгосппродукцію. На рис. 2 наведено складові сталого розвитку сільських територій регіону, де акцентується увага на значному впливі сільського господарства на добробут сільських мешканців.

Водночас євроінтеграція передбачає підтримку розвитку сільськогосподарської інфраструктури, зокрема будівництво та модернізацію зрошувальних систем, доріг, комунікацій, логістичних центрів тощо. Це сприятиме покращенню умов життя сільського населення,

Таблиця 1

Основні перешкоди розвитку сільських територій України

№	Характеристика основних перешкод
1	– Історичні , внаслідок чого структура видів економічної діяльності на сільських територіях є переважно сільськогосподарською, а її здійснення характеризується низькою ефективністю та неорганізованістю;
2	– Природні , що зумовлюють низьку густоту населення сільських територій, високу вартість будівництва та низьку економічну ефективність об'єктів інфраструктури, перешкоди, зумовлені ландшафтними та земельними особливостями сільських територій;
3	– Економічні , що спричиняють незадовільний рівень розвитку ринкової інфраструктури сільського господарства, низький, а часто навіть від'ємний рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, наявність надмірної кількості посередників між виробниками та кінцевими споживачами сільськогосподарської продукції, стрімке зростання цін на корми тощо;
4	– Соціальні , які виражаються у постійному скороченні сільського населення, насамперед у працездатному віці, активній міграції сільського населення як до міста, так і за кордон, збільшенні кількості захворювань та скороченні середньої тривалості життя сільського населення;
5	– Інфраструктурні , що проявляється через низький рівень забезпеченості сільських територій виробничою (транспорт, енергетика, зв'язок) та соціальною (медична, освітня, культурна) інфраструктурою, відсутність доступної інформації про альтернативні несільськогосподарські види економічної діяльності та методи підвищення ефективності сільського господарства, нерозвиненість системи консультаційних послуг в агропромисловому комплексі;
6	– Адміністративні , що полягають у неефективній системі управління розвитком як країни загалом, так і сільських територій, зокрема, високому рівні корупції та нецільового використання бюджетних і позабюджетних коштів, здійсненні протиправного тиску на суб'єктів господарювання, надмірній комплексності та складності системи контролю, яка декларативно покликана забезпечити високий рівень якості продукції та життя населення, а фактично є способом отримання державними службовцями неофіційних доходів та використання наявних ресурсів на власну користь та наближених осіб;
7	– Ментальні , тобто небажання більшості сільського населення брати активну участь у розвитку власної території та нерозуміння своєї особистої ролі в цьому, переважаюча думка про безперспективність будь-яких реформ, відсутність розуміння у свідомості людей необхідності якісного виконання будь-якої роботи, підвищення їх ефективності, використання в житті принципів відповідальності, сумлінності, чесності.

Джерело: [1]

Таблиця 2

Основні ортогональні інститути, що негативно впливають на функціонування економіки сільських територій України в контексті пріоритетів європейської інтеграції

№	Характеристика основних ортогональних інститутів
1	– Високий рівень централізації бюджетної системи та пов'язана з цим фіскальна експансія на представників бізнес-середовища;
2	– Бюрократизація процесу прийняття управлінських рішень, зумовлена високим рівнем централізації економіки, що залишилася від часів адміністративно-планового управління;
3	– Культивування «дешевої робочої сили» як основного чинника інвестиційної привабливості економіки сільських територій;
4	– Протекціоністські тенденції в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів аграрного ринку, прагнення захистити національного товаровиробника від іноземної конкуренції;
5	– Тенденція до монополізації та картелізації аграрного ринку, консервування неефективних форм економічної діяльності великих агрохолдингів на сільських територіях, надання їм державою преференцій порівняно з фермерськими та особистими господарствами населення, а також представниками малого і середнього бізнесу в сільській місцевості;
6	– Завищені соціальні очікування жителів села, низький рівень їх соціально-економічної активності, гіпертрофована та негнучка система соціального захисту та пенсійного забезпечення в Україні;
7	– Політизація соціально-економічних відносин на сільських територіях.

Джерело: [1]

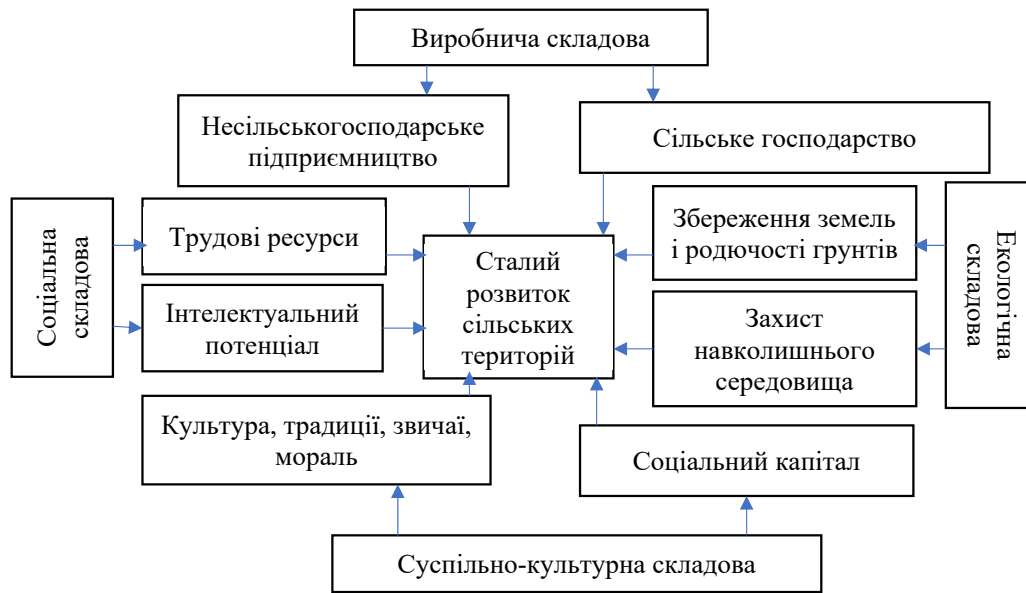


Рис. 2. Складові сталого розвитку сільських територій регіону

Джерело: [1]

забезпечить швидке та ефективне транспортування сільськогосподарської продукції, залучення інвестицій у сільську місцевість. Крім того, євроінтеграційні пріоритети окреслюють підтримку розвитку сільського туризму та агротуризму. Це дозволить сільському господарству та сільському населенню отримувати додаткові доходи, залучати туристів, популяризувати українську культуру та традиції. Попри військову агресію Росії проти України, Україна продовжує активно працювати над виконанням своїх євроінтеграційних зобов'язань у сільському господарстві та розвитку сіль-

ських територій. Це сприятиме створенню конкурентоспроможного та сталого аграрного сектору, здатного ефективно функціонувати на міжнародному ринку.

Економічна історія України свідчить, що аграрний сектор завжди мав велике значення для нашої країни, оскільки забезпечував продовольчу незалежність країни та був постачальником сільськогосподарської продукції в інші країни (рис. 3). Але його значення сьогодні лише зростає, оскільки він залишається основною промислово-економічною базою життя основної частини населення сільських територій України [6].

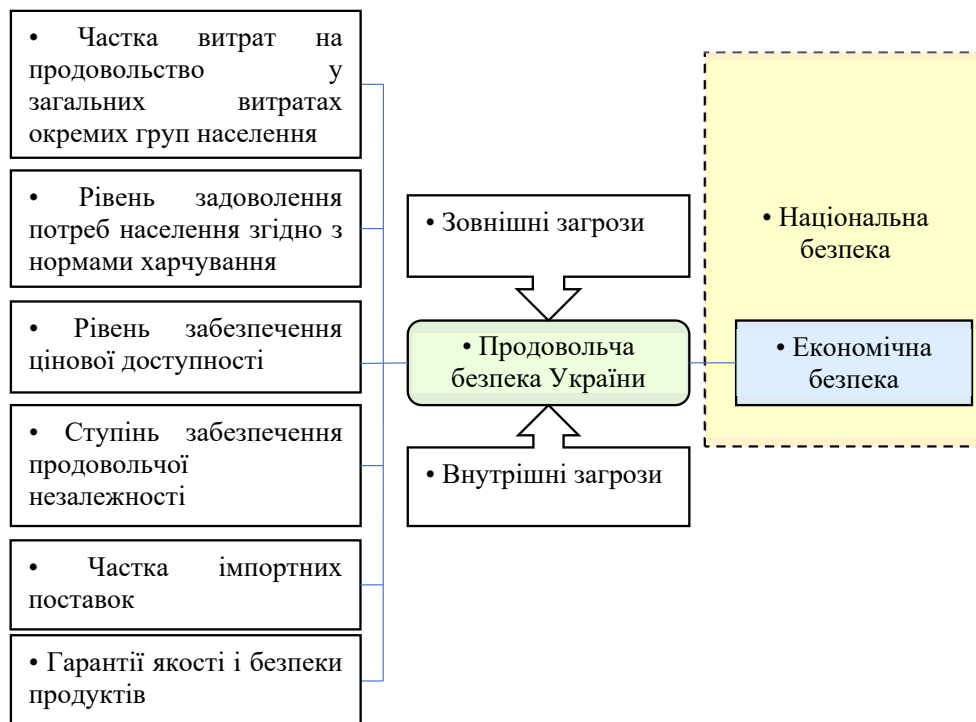


Рис. 3. Продовольча безпека в системі забезпечення національної безпеки держави

Джерело: [1]

З метою покращення соціально-економічного стану сільських територій України пріоритетним напрямом їх розвитку має стати сприяння формуванню духовних засад населення на засадах християнської моралі та застосуванню їх у повсякденному житті. Інакше, без моральних засад, сформованих на духовних цінностях, негативні тенденції соціально-економічного розвитку сільських територій нашої країни й надалі будуть поглиблюватися [1].

В Україні необхідно звернутися до формування принципів функціонування держави і ключовими для ефективного соціально-економічного розвитку країни потрібно визначити духовні цінності кожної людини зокрема. Лише за умов високої особистої відповідальності за свої дії, що буде базуватися на глибинних переконаннях та сформованих позитивних цінностях, можливим буде справжній розвиток української держави [1].

У країнах ЄС перед впровадженням серйозних реформаторських заходів ведуться активні дебати та дискусії щодо їх реалізації. Успіх будь-яких регуляторних новацій на пряму залежить від рівня їх суспільної підтримки. В Україні діє інша традиція: реформи нав'язуються суспільству згори, а їх публічне обговорення перетворюється на банальну формальність. Такий підхід був започаткований ще за радянських часів, починаючи з періоду примусової колективізації селянських господарств, і не подоланий дотепер [1].

Фахівці ННЦ «Інститут аграрної економіки» вихід з депресивного стану аграрної економіки вбачають через комплексне розв'язання проблеми розвитку сільських територій [9]. У табл. 3 наведено завдання алгоритму сталого розвитку сільських територій України, пріоритетом якого має стати формування патріотичної, креативної, сильної в новаторській діяльності села особистості.

Розвиток сільських територіальних громад залежить від багатьох факторів: економічних, соціальних, демографічних, екологічних тощо. Ключовими є економічні фактори – розвиток малого та середнього бізнесу, який залежить від бюджетів громад та їх здатності ефективно розвиватися [9]. Забезпечення сталого розвитку сільських територій є комплексною проблемою і можливе за умови: макроекономічної стабільності та зростання валового внутрішнього продукту; забезпечення економічного зростання в сільському господарстві; розвитку несільськогосподарської зайня-

тості в сільській місцевості; досягнення соціально рівних умов для отримання доходів і суспільних благ на селі; покращення доступу суб'єктів господарювання, які провадять підприємницьку діяльність на селі, до ринків матеріально-технічних, кредитних, інформаційних та інших ресурсів; формування в селі інститутів громадянського суспільства, які забезпечують захист економічних і соціальних інтересів різних груп сільського населення [3].

Підкреслимо, що розвиток сільських територій з позиції сталого розвитку являє собою якісні зміни в трьох сферах: економічна, соціальна та екологічна. Оцінка розвитку сільських територій передбачає розрахунок інтегрованого індексу розвитку сільських територій регіону:

$$I_{CP} = \frac{R_{\text{соц.р.}} + R_{\text{ек.р.}} + R_{\text{екл.р.}}}{3},$$

де: I_{CP} – інтегрований індекс сталого розвитку;
 $R_{\text{соц.р.}}$ – рейтинг і-го регіону за соціальним рівнем розвитку;

$R_{\text{ек.р.}}$ – рейтинг і-го регіону за економічним рівнем розвитку;

$R_{\text{екл.р.}}$ – рейтинг і-го регіону за екологічним рівнем розвитку.

Основними напрямками забезпечення розвитку сільських територій є розвиток сільськогосподарського виробництва, організація підприємств з переробки сільськогосподарської продукції та місцевої сировини, виробництва продуктів харчування, біопалива, будівельних матеріалів тощо. Крім того, важливими елементами сільської економіки мають стати сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи [9; 11].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає розвиток сільських територій, зокрема:

– сприяння взаєморозумінню політики сільського розвитку;

– обмін кращими практиками щодо механізмів підтримки політики сільського розвитку;

– обмін знаннями та передовим досвідом щодо політики розвитку сільських територій для сприяння економічному добробуту сільських громад [4].

Відповідно, нова політика ЄС щодо розвитку сільських територій концентрується навколо таких проблем (рис. 4):

Таблиця 3

Завдання алгоритму сталого розвитку сільських територій України

№	Характеристика завдань
1	– Формування патріотичної, творчої, сильної в інноваційному плані особистості села, людини, здатної дати нові, сучасні, ідеї, засновані на традиційних цінностях, інтелігентності, вихованні в душі українства;
2	– Удосконалення діяльності культурно-духовних, освітніх, просвітницьких закладів сільських громад, заснованих на спільності інтересів, залучення більшої кількості людей до спільної роботи у сфері сталого розвитку сільських територій;
3	– Відновлення та сприяння розвитку родинних садиб на селі, виховання любові до землі як джерела життя суспільства, особливо на території України, яку здавна називають «житницею Європи», любові до праці та сільського господарства, що дасть змогу в майбутньому викликати процес, зворотний до урбанізації – часткову субурбанізацію.
4	– Створення Інтернет-порталу для координації сталого розвитку в сільських громадах впровадження інноваційних технологічних розробок в село без шкоди для його гармонійного та стійкого розвитку, що зможе підтримувати постійний взаємозв'язок між сільськими та міськими громадами задля сталого розвитку всього суспільства України;
5	– Формування міцної еліти медиків в рамках збереження здоров'я нації, підтримка та фінансування медичного обслуговування на селі, спрямована на покращення фізичного та психічного здоров'я, завдяки чому має підвищитися стійка життєдіяльність населення сільських територій, його довговічність.

Джерело: [1]

- трансформація сільських територій у місце, яке більш привабливе для інвестицій, проживання та праці;
- поширення інформації та підтримка дій щодо збільшення нових і привабливих робочих місць;
- збалансоване використання природних ресурсів на засадах сталого розвитку;
- покращення системи управління та використання публічних ресурсів, обмін досвідом;
- забезпечення взаємодії інститутів управління розвитком сільських територій;
- забезпечення стратегічного розвитку та досягнення очікуваних результатів [1; 12].

Кожна країна розробляє власні національні стратегії розвитку сільських територій, але конкретні програми можуть бути розроблені та реалізовані на регіональному рівні. Регіональна політика ЄС спрямована на допомогу найбіднішим регіонам ЄС, а програми розвитку сільської місцевості охоплюють усі сільські території в усіх країнах ЄС. Сьогодні політика розвитку сільських територій спрямована не лише на допомогу фермерам, а й іншим особам, задіяним у сільському господарстві, таким як власники лісів, працівники сільського господарства, малий бізнес, місцеві громадські організації тощо [8].

Утворені в результаті реформи децентралізації ОТГ (об'єднані територіальні громади) здійснюють свій розвиток відповідно до власних Програм підтримки аграрного сектору та розвитку сільських територій. У державному бюджеті України загальний обсяг

фінансових ресурсів місцевих бюджетів на 2023 рік становить 605,1 млрд грн, у тому числі [13; 14]:

- доходи місцевих бюджетів – 420,9 млрд грн;
- за загальним фондом – 397,5 млрд грн;
- за спеціальним фондом – 23,4 млрд грн;
- трансферти з державного бюджету – 184,2 млрд грн.

У таблиці 4 наведено основні нововведення та зміни, що стосуються місцевих бюджетів України у 2023 році.

Кожна програма розвитку сільських територій повинна включати заходи щодо захисту та покращення природних ресурсів і ландшафтів у сільській місцевості ЄС. Кошти на розвиток сільських територій надаються в обмін та як компенсація за заходи, спрямовані на збереження сільської місцевості ЄС, що допомагає боротися зі зміною клімату: збереження якості води, стале управління земельними ресурсами, посадка дерев для запобігання ерозії та повеней [8; 15].

Реформа децентралізації в Україні дозволила суттєво наростити дохідну частину місцевих бюджетів. Однак, одночасно фінансування більшої частини видатків, пов'язаних з життям територіальних громад, тепер здійснюється за рахунок їхніх бюджетів. На рис. 5 наведена динаміка частки місцевих бюджетів України у доходах зведеного бюджету (без трансфертів) за період 2017–2022 років.

За рахунок коштів, акумульованих у дохідній частині місцевих бюджетів (власних доходів і переданих з держбюджету коштів), ОМС (органи місцевого самоврядування) мають змогу здійснювати видатки на соці-

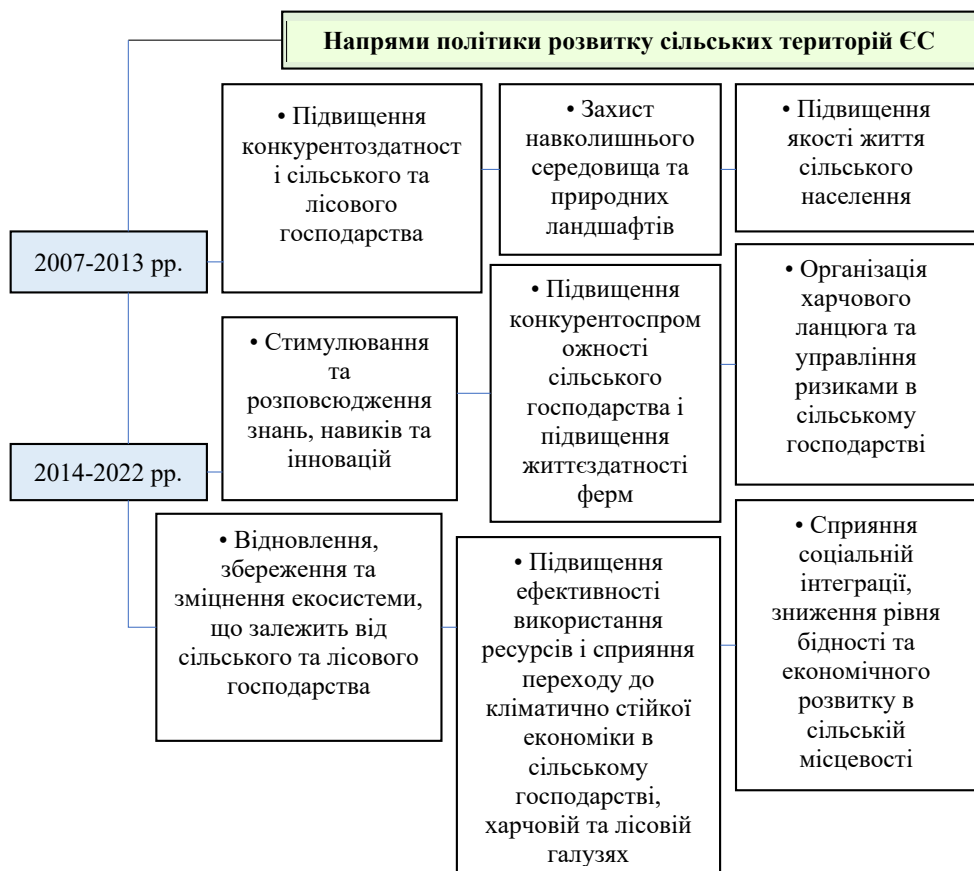


Рис. 4. Напрями політики розвитку сільських територій ЄС, 2007–2022 pp.

Джерело: [2]

Таблиця 4

Основні нововведення та зміни, які стосуються місцевих бюджетів України у 2023 р.

№ з/п	Загальна характеристика основних нововведень
1	– У 2023 році продовжено норму щодо зарахування збільшеного нормативу ПДФО до бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад на рівні 64% за рахунок зменшення нормативу зарахування ПДФО до державного бюджету (21%).
2	– Горизонтальне вирівнювання для бюджетів місцевого самоврядування здійснено на основі очікуваних надходжень ПДФО у 2022 році.
3	– Утворено фонд ліквідації наслідків збройної агресії, який спрямовуватиметься на будівництво громадських будівель, захисних споруд, ремонт об'єктів критичної інфраструктури, ремонт будівель для забезпечення житлом ВПО, розробка ПКД для зруйнованих об'єктів, закупівля шкільних автобусів, спецтранспорту для охорони здоров'я та комунальних підприємств з благоустрою.
4	– Удосконалюється механізм визначення ліміту загального обсягу місцевого та гарантованого боргу.
5	– Спростуються норми щодо акцизу з пального.
6	– Упорядковуються норми щодо фінансування охорони здоров'я у зв'язку із переходом на механізм державних фінансових гарантій.
7	– Виключено із видатків місцевих бюджетів видатки на фахову передвищу освіту на умовах державного замовлення (стаття 90).
8	– З 1 липня фінансування бюро судмедекспертизи буде передано з місцевих бюджетів до державного бюджету.
9	– Продовжується до 1 січня 2025 року термін дії пункту 20-6 частини першої статті 91 БКУ щодо місцевих програм підтримки автомобільних підприємств санітарного транспорту.
10	– Встановлено зарахування до державного бюджету єдиного податку, платником якого є електронний резидент (e-резидент).
11	– Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану або для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації надано повноваження щодо визначення особливостей передачі коштів на здійснення окремих видатків місцевих бюджетів від однієї до іншої місцевої ради у вигляді міжбюджетного трансферту до відповідного місцевого бюджету.
12	– Для однозначного тлумачення положень та для забезпечення єдиної практики застосування норм бюджетного законодавства уточнено норму щодо здійснення військовими адміністраціями функцій органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів, місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій у частині бюджетних повноважень.
13	– До місцевих бюджетів і надалі зараховуватиметься ПДФО з грошового забезпечення та інших виплат військовослужбовцям.

Джерело: [14]

альний та економічний розвиток відповідних територіальних громад, зокрема: дитсадки та школи, лікарні та амбулаторії, соціальні допомоги та субсидії населенню, пільговий проїзд окремих категорій громадян, пожежну охорону та муніципальні формування з охорони громадського порядку, розвиток ЖКГ та будівництво доріг і т. п. На рис. 6 наведена структура доходів місцевих бюджетів України у 2022 р. за видами надходжень, де 71% (393,5 млрд грн) складають податкові надходження.

В сучасних умовах повномасштабної війни для сільських територій, які мають можливість безперешкодно функціонувати, наразі головне навчитися самостійно заробляти гроші та наповнювати місцеві бюджети: через проведення інвентаризації земель, створення належних умов для підприємців, що в результаті дасть змогу створити нові робочі місця та збільшити дохідну частину бюджету сільських територіальних громад.

Для подальшого розвитку економіки сільських територій необхідно розробити механізм управління, який враховуватиме агропромислово спеціалізацію сільських територій України та процеси євроінтеграції. Він включає наступні структурні компоненти:

1) інтеграційний – активізація стратегічної взаємодії суб'єктів господарювання агропромислового комплексу сільських територій регіонів України та ЄС у тих

сферах діяльності, де вони мають взаємодоповнюючий характер;

2) інвестиційний – пріоритетна підтримка інвестиційного розвитку сільських територій з найбільш сприятливими умовами для агропромислового виробництва;

3) інноваційний – налагодження співпраці дослідницьких структур аграрного сектору України з аналогічними структурами ЄС, які мають значний науково-технічний та технологічний потенціал [5; 10].

Крім того, ефективний комплексний розвиток сільських територій на інноваційних засадах має здійснюватися з урахуванням особливостей територіальної громади, керуючись такими принципами:

– основою розвитку територіальної громади є економічний розвиток, який забезпечує бізнес-середовище. Органи місцевого самоврядування створюють сприятливі умови для його урізноманітнення та розвитку;

– місцевий бізнес створює робочі місця, що сприяє збереженню трудового потенціалу громади, підвищенню доходів сільського населення, покращенню рівня та якості життя жителів громади;

– розвинена соціальна інфраструктура є основою забезпечення якості життя сільського населення та основним критерієм конкурентоспроможності об'єднаної територіальної громади;

– підтримка екологічного розвитку сприяє виробництву екологічно чистої продукції, створенню ком-

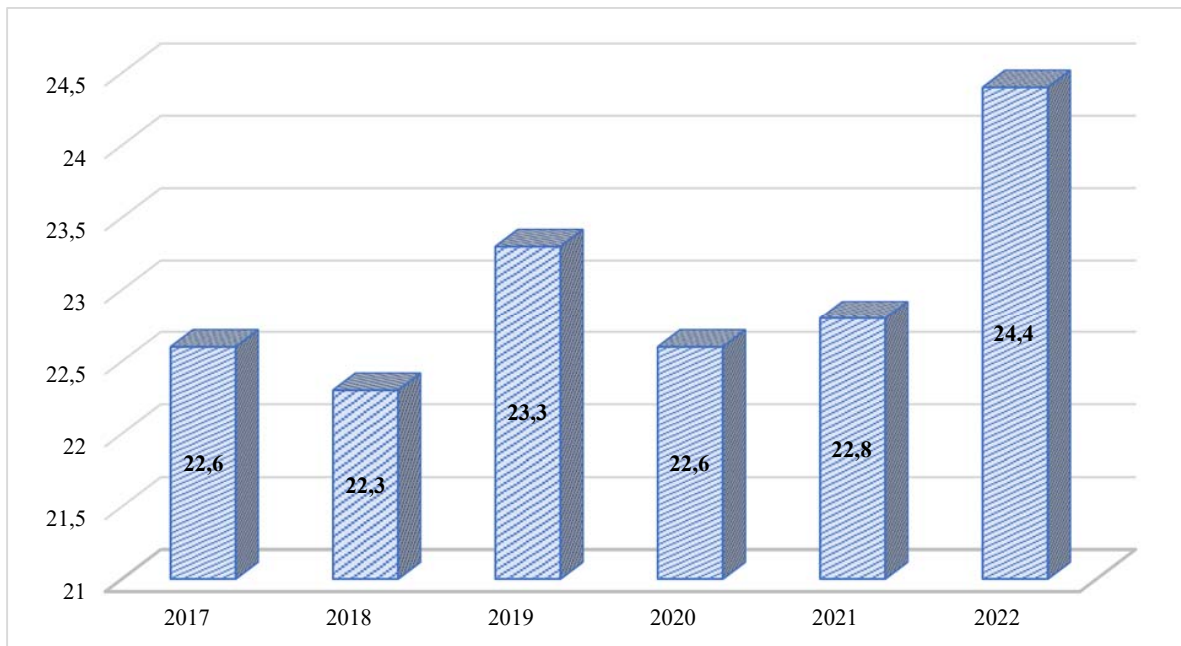


Рис. 5. Частка місцевих бюджетів України у доходах зведеного бюджету (без трансфертів), 2017–2022 рр., %

Джерело: [14]



Рис. 6. Структура доходів місцевих бюджетів у 2022 р. за видами надходжень, млрд грн

Джерело: [14]

фортного середовища проживання в територіальній громаді;

– спектр послуг, що надаються в межах територіальної громади, є інструментом оцінки ефективності роботи органів місцевого самоврядування;

– ефективне управління громадою забезпечується системним управлінням, співпрацею та партнерством зацікавлених сторін [9].

У цьому контексті, ефективний розвиток агропромислового комплексу як основи економіки сільських

територій в умовах євроінтеграції можливий лише за умови активних дій держави, регіональних та місцевих органів влади, які мають бути спрямовані на наступні напрями розвитку агропромислового виробництва: активізацію міжрегіональної інтеграційної взаємодії в агропромисловій сфері; залучення інвестицій для оновлення та нарощування виробничого потенціалу агропромислового комплексу; налагодження співпраці дослідницьких структур з метою розвитку інноваційних процесів в агропромисловому комплексі.

Розвиток сучасних сільських територій має великий потенціал для покращення якості життя мешканців, підвищення продуктивності аграрного сектора та стимулювання економічного зростання. Ось кілька пропозицій щодо розвитку сільських територій:

1. Інфраструктура: забезпечення сучасної інфраструктури є важливим аспектом розвитку сільських територій. Це включає покращення доріг, електромереж, водопостачання, звалищ, підключення до Інтернету та іншої комунікаційної інфраструктури.

2. Розвиток аграрного сектору: підтримка аграрного сектору є ключовою для розвитку сільських територій. Це може включати надання сільським жителям доступу до сучасних сільськогосподарських технологій, навчання сільськогосподарському виробництву та сприяння створенню кооперативів і спільних підприємств.

3. Диверсифікований економічний розвиток: диверсифікація економіки сільських територій може допомогти зменшити залежність від сільськогосподарського сектора. Пропонуються ініціативи щодо розвитку туризму, місцевих ремесел, підтримки малого та середнього підприємства та розвитку екологічно чистих виробництв.

4. Навчання та освіта: забезпечення доступу до якісної освіти є важливим фактором для розвитку сільських територій. Інвестиції в школи, університети, професійне навчання та розвиток бібліотечної мережі сприятимуть підвищенню освітнього рівня та розвитку людського потенціалу сільських громад.

5. Соціальна та культурна інтеграція: заохочення соціальної та культурної інтеграції сприяє розвитку сільських територій. Підтримка організацій, які сприяють розвитку місцевого самоврядування, культурних заходів, спорту та громадських ініціатив, може стимулювати активність мешканців та розбудову громади.

6. Екологічна стійкість: збереження природних ресурсів та створення екологічно сталого сільськогосподарського виробництва є важливими аспектами розвитку сільських територій. Пропонується впроваджувати екологічні стандарти, підтримувати розвиток відновлюваних джерел енергії та стимулювати використання екологічно чистих технологій.

Ці пропозиції можуть стати основою для розвитку сучасних сільських територій, проте кожна конкретна громада може мати свої особливості і вимагати індивідуального підходу до розв'язання проблем і викликів.

Висновки. Розвиток сільських територій визначається як процес змін, спрямованих на підвищення рівня розвитку економічної, соціальної та екологічної сфер сільських регіонів із максимальним задоволенням потреб сільського населення та інтересів держави.

Національна політика розвитку сільських територій потребує стимулювання розвитку соціальних інновацій; підвищення ефективності використання ресурсів для підтримки базових рівнів виробництва продуктів харчування, відновлюваних джерел і забезпечення екологічних суспільних благ; зменшення викидів, збільшення поглинання вуглецю та розвиток біоенергетики; забезпечення сталого управління земельними ресурсами; забезпечення розвитку місцевого потенціалу, диверсифікації сільського господарства; вивчення альтернативних можливостей реструктуризації сільського господарства, що сприятиме сталому, розумному та комплексному розвитку сільських територій України.

Поглиблення процесів євроінтеграції, а також підписання Угоди про Асоціацію України з ЄС актуалізує питання пошуку сучасних інструментів адаптації політики сільського розвитку в Україні до САП.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борщевський В.В. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія. НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2012. 216 с.
2. Венгерська Н.С. Сільський розвиток України в умовах євроінтеграції: проблеми та перспективи. *Економічний вісник*. 2015. № 4. С. 113–118.
3. Батир Ю.Г. Державне управління розвитком сільських територій, місцеве самоврядування та територіальний розвиток. 2018. С. 328–334. URL: http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7782/1/ilovepdf_com-328-334.pdf (дата звернення: 06.04.2023).
4. Розвиток сільських територій. URL: <https://eu-agreement.ed-era.com/b7/p4> (дата звернення: 22.03.2023).
5. Іванюта В.Ф. Роль аграрного підприємництва в розвитку сільських територій в контексті євроінтеграції. *Економічний вісник*. 2016. № 1. С. 61–67.
6. Іванюта В.Ф. Аграрнопромисловий сектор як основа розвитку економіки сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5003> (дата звернення: 19.05.2023).
7. Недбалюк О.П. Міжнародний досвід організації розвитку сільських територій та можливості його застосування в Україні. *Економіка і суспільство*. Серія: *світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2017. Вип. 9. С. 89–94.
8. Панасюк О.Ю. Міжнародний досвід розвитку сільських територій в умовах децентралізації влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 120–123.
9. Чернобай Л.М., Мушеник І.М. Перспективи комплексного розвитку сільських територій. *Modern Economics*. 2022. № 36. С. 152–157.
10. Tomashuk I. Development of entrepreneurship in Ukraine in the conditions of european integration. *Green, Blue & Digital Economy Journal*. 2022. № 2. Vol. 3. P. 36–48.
11. Томашук І.В., Хаєцька О.П. Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1> (дата звернення: 17.05.2023).
12. Tomashuk I.V. The impact of European integration processes on the development of rural areas of Ukraine. *Бізнес-навігація*. 2022. № 1(68). С. 98–106.
13. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення : монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2022. 334 с.
14. Децентралізація. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15794> (дата звернення: 29.04.2023).
15. Луцзяк В.В., Томашук І.В. Екологічний менеджмент потенціалу Вінницької області. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1 (41). С. 33–47.

REFERENCES

1. Borshchevskiy V.V. (2012) Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorityativ Ukrainy [Development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine] : monohrafiia [monograph], NAN Ukrainy. In-t rehionalnykh doslidzhen. Lviv, 216 p.
2. Venherska N.S. (2015) Silskyi rozvytok Ukrainy v umovakh yevrointehratsii: problemy ta perspektyvy [Rural development of Ukraine in the conditions of European integration: problems and prospects]. *Ekonomichnyi visnyk* [Economic Herald], vol. 4, pp. 113–118.
3. Batyr Yu.H. (2018) Derzhavne upravlinnia rozvytkom silskykh terytorii. mistseve samovriaduvannia ta terytorialnyi rozvytok [State management of the development of rural areas. local self-government and territorial development], pp. 328–334. Available at: http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7782/1/ilovepdf_com-328-334.pdf (accessed: 06.04.2023).
4. Rozvytok silskykh terytorii [Development of rural areas]. Available at: <https://eu-agreement.ed-era.com/b7/p4> (accessed: 22.03.2023).
5. Ivaniuta V.F. (2016) Rol ahrarynoho pidpriemnytstva v rozvytku silskykh terytorii v konteksti yevrointehratsii [The role of agrarian entrepreneurship in the development of rural areas in the context of European integration]. *Ekonomichnyi visnyk* [Economic Herald], vol. 1, pp. 61–67.
6. Ivaniuta V.F. (2016) Ahropromyslovyy sektor yak osnova rozvytku ekonomiky silskykh terytorii v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv [The agro-industrial sector as the basis of the development of the economy of rural areas in the conditions of European integration processes]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy], vol. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5003> (accessed: 19.05.2023).
7. Nedbaliuk O.P. (2017) Mizhnarodnyi dosvid orhanizatsii rozvytku silskykh terytorii ta mozhlyvosti yoho zastosuvannia v Ukraini [International experience of organizing the development of rural areas and the possibility of its application in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo. Seriya: svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny* [Economy and society. Series: world economy and international economic relations], vol. 9, pp. 89–94.
8. Panasiuk O.Iu. (2015) Mizhnarodnyi dosvid rozvytku silskykh terytorii v umovakh detsentralizatsii vlady [International experience of the development of rural areas in conditions of decentralization of power]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], vol. 23, pp. 120–123.
9. Chornobai L.M., Mushenyk I.M. (2022) Perspektyvy kompleksnoho rozvytku silskykh terytorii [Prospects for comprehensive development of rural areas]. *Modern Economics*, vol. 36, pp. 152–157.
10. Tomashuk I. (2022) Development of entrepreneurship in Ukraine in the conditions of european integration. *Green, Blue & Digital Economy Journal*, vol. 2(3), pp. 36–48.
11. Tomashuk I.V., Khaietska O.P. (2022) Vplyv ahrarynoho sektoru ekonomiky na stalyi rozvytok silskykh terytorii [The influence of the agrarian sector of the economy on the sustainable development of rural areas]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society], vol. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1> (accessed: 17.05.2023).
12. Tomashuk I.V. (2022) The impact of European integration processes on the development of rural areas of Ukraine. *Biznes-navigator* [Business navigator], vol. 1 (68), pp. 98–106.
13. Honcharuk I.V., Tomashuk I.V. (2022) Resursnyi potentsial silskykh terytorii: stan ta napriamy zmitsnennia [Resource potential of rural areas: state and directions of strengthening]: *monohrafiia* [monograph]. Vinnytsia: TOV «Tvory», 334 p.
14. Detsentralizatsiia [Decentralization] (2022). Available at: <https://decentralization.gov.ua/news/15794> (accessed: 29.04.2023).
15. Lutsiak V.V., Tomashuk I.V. (2019) Ekolohichniy menedzhment potentsialu Vinnytskoi oblasti [Ecological management of the potential of the Vinnytsia region]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky* [Economics, finance, management: topical issues of science and practice], vol. 1 (41), pp. 33–47.